

Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları : 547

Tezkirettü's-sâmi' ve'l-mütekellim fi
edebi'l-âlim ve'l-müteallim
İslâmi Gelenekte Eğitim Ahlâkı
Prof. Dr. Muhammet Şevki AYDIN

Ahlâk Klasikleri Serisi : 5
Ahlâk Klasikleri Dizisi : 5

ISBN : 978-975-389-720-4

4. Baskı, Kasım 2019, Ankara, 1.000 Adet

© Bütün Yayın Hakları Türkiye Diyanet Vakfı'na aittir.

Bu Eser Türkiye Diyanet Vakfı İLKSAY Kurulu'nun
20.07.2011 tarih ve 29/5 sayılı kararıyla uygun gö-
rölmüş ve Türkiye Diyanet Vakfı Mütevelli Heye-
ti'nin 03.08.2011 tarih ve 1395/6-B sayılı kararıyla
basılmıştır.

Yayıncı Sertifika No : 15402

Baskı:

Ostim OSB Mahallesi 1256 Caddesi
No: 11 06370 Yenimahalle / ANKARA

Tel: 0312 354 91 31 (pbx)

Faks: 0312 354 91 32

e-posta: bilgi@tdv.com.tr

İslâmi Gelenekte Eğitim Ahlâkı

*Öğretmen ve Öğrenci Âdâbı
Bedruddin İbn Cemâa el-Kinânî*

Çeviren
Prof. Dr. Muhammet Şevki Aydın

TÜRKİYE DİYANET VAKFI

Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi

Tel: +90 312 354 91 31 (pbx) • Faks: +90 312 354 91 32

e-posta: bilgi@tdv.com.tr

www.tdvyayin.com.tr

Ahlâk Klasikleri

Türkiye Diyanet Vakfı, kuruluşundan bu yana gerçekleştirdiği yayınlar ve etkinliklerle toplumu din konusunda aydınlatmakla görevli bulunan Diyanet İşleri Başkanlığı'na destek veren bir kuruluştur. Yüzyıllardır birçok farklı kültür, inanış biçimleri ve değerlerinin yaşadığı Anadolu'muz, herkesi hayran bırakan bir zenginliğe sahiptir. Söz konusu mirası ülkemiz insanlarına kazandırmayı öncelikli görevlerinden sayan Vakfımız, bu amaçla "Anadolu Halk Klasikleri" üst başlığı altında bir yayın serisi planlamıştır. Bu seri içerisinde, farklı kültür gruplarının klasikleri başta olmak üzere dinî-ahlâkî düşünce eserleri, sanat ve edebiyat eserleri yer almaktadır. Vakfımız bu sayede toplumumuzun muhtelif katmanları arasındaki kaynaşma ve dayanışmayı güçlendireceğine inanmaktadır.

Bu amaçla gerçekleştirdiğimiz yayın serisinin ilk kategorisini oluşturan Alevî-Bektâşî Klasikleri çerçevesinde şimdye kadar on değerli eseri, *orijinal yazmaları, yeni Türk Harfleriyle okunmuş* ve *günümüz diline aktarılışı* biçiminde, kaliteli bir baskıyla yayımlanmış olmanın mutluluğu içerisindeyiz. Kamuoyundan olumlu tepkiler alan bu kategorideki çalışmalarımız devam etmekte olup önümüzdeki günlerde serinin diğer eserleri de okuyucularımızla buluşturulacaktır.

Serimizin ikinci kategorisi ise Ahlâk Klasikleri'nden oluşmaktadır. Bilindiği gibi evrensel ahlâkın içinde, her dinin, her medeniyetin kendi inanç ve dünya görüşü istikametinde, kendisine özgü bir ahlâk sistemi vardır. Allah tarafından insanlığa son din olarak gönderilmiş olan İslâm'ın da özgün bir ahlâk öğretisinin bulunduğu kuşku yoktur. Aslında İslâm, kelimenin tam anlamıyla bir ahlâk dinidir. Vicdana ve ahirette hesap verme inancına dayalı bir hak ve sorumluluk anlayışı, beşerî ilişkilerde samimiyeti ve sadakati ön planda tutması gibi hususlar, İslâm ahlâkının, evrensel ahlâk içindeki mutena yerini oluşturur.

Aslında ahlâk, insanlıkla yaşattır. Bütün peygamberlerin öncelikli görevi, ahlâklı, erdemli toplumlar oluşturabilmektir. Hz.

Peygamber de, gerek önceki peygamberlerin öğrettiği gerek içinde yetiştiği toplumda var olan ahlâkî öğretileri geliştirmiş, onlara derûnî ve uhrevî bir boyut katarak ideal ahlâkın en güzel örneklerini bizzat yaşayarak öğretmişti. Yüksek ahlâkın timsali olan Allah Resulü, kendi ifadesiyle “Güzel ahlâkı tamamlamak için gönderilmişti”. Hz. Aişe’nin belirttiği gibi, “O’nun ahlâkı Kur’an idi.” ve O, ahlâkî öğretilerin özünü ve ruhunu Yüce Kur’an’dan almış ve bunu yirmi üç yıl boyunca ashabına uygulamalı olarak öğretmişti.

Hz. Peygamber’den sonraki asırlarda Müslüman ilim adamları, Kur’an ve sünnette yer alan bu ahlâkî öğretileri, kendi alanlarındaki kitaplarında farklı zaviyelerden işledikleri gibi, bu konuda müstakil eserler de vermişlerdir. Kindî, Fârâbî, İbn Miskeveyh, İbn Sînâ, Mâverdî, İbn Hazm, İbn Arabî, Tûsî, el-Îcî, Devvânî, Kemalpaşazâde, Kınalızade Ali Efendi, Ahmed Naîm gibi birçok İslâm filozofu ve ahlâkçısı, bu sahada klasikleşen eserlere imza atmışlardır.

İslâm dünyasında fakih, muhaddis, mütekellim, mutasavvif ve filozoflar ahlâk anlayışlarını oluştururlarken Kur’an ve sünneti her zaman göz önünde bulundurmışlardır. Bu durum onların, dönemlerinde geçerli olan felsefi anlayış, bilimsel birikim ve dünya görüşünün tesiri altında kalmadıkları anlamına gelmemektedir. Nitekim, ahlâk alanında klasik haline gelmiş bu eserlerin bazılarında, Kur’an-ı Kerim’de veya sahih sünnette açıkça yer almadığı halde, dönemlerinde geçerli kabul edilen anlayış ve görüşlerin tesirinde kaleme alındıklarından dolayı, bugün için kabul edilmesi mümkün olmayan birtakım tesbitlere rastlamak mümkün olabilmektedir. Meselâ, kadının sosyal hayattaki konumu, eğitim ve öğrenimi ile ilgili bazı değerlendirmeler, İslâm adına bugün kabulü söz konusu olmayan tespitler durumundadır. Bu eserlerin neşri, kaleme alındıkları dönemin kültürel kabullerini yansıtan bu tür görüşlerin bugün de kabulü anlamına gelmemektedir. Bunlar, insan ve ahlâk ile ilgili geçmişte ne tür anlayışların bulunduğunu göstermesi bakımından, kültür tarihi açısından bir anlam ifade etmektedir. Dolayısıyla ahlâk klasiklerinin neşri ile bir taraftan ahlâkî düşünce

dünyamızın birikimi günümüze taşınmış olmakta diğer taraftan da kültür tarihimize ışık tutulmaktadır. Günümüz bilim insanından beklenen, bu eserlerden de istifade ederek Kur'an ve sünnet merkezli yeni ahlâk klasikleri ortaya koymasdır.

İşte biz Ahlâk Klasikleri kategorisinde, uzak ve yakın geçmişte, muhtelif İslâm ahlâkçuları tarafından kaleme alınan ve zaman içerisinde klasikleşmiş olan eserlerin bir kısmını tıpkı Alevî - Bektâşî Klasiklerinde uyguladığımız yöntemle siz değerli okuyucularımıza kazandırmak istedik. Bunlardan bazıları, Müslüman filozofların eserleri olup, İslâm ahlâkını daha çok felsefî açıdan ele alırken, bazıları ise pratik ahlâkı önelemiştir. Burada şunu da ilave etmeliyiz ki Ahlâk Klasikleri kategorisi, sadece geçmişteki ahlâk eserlerini içermemekte, bu anlamda gerek İslâm ahlâkı gerek evrensel ahlâk yahut etik değerler açısından kaleme alınmış yeni çalışmalara da kapı aralamaktadır. Bu yayınlarımızın da halkımızın ilgisine mazhar olmasını umuyoruz.

Prof. Dr. M. Saim YEPREM

TDV

İLK SAY Kurulu Başkanı

İçindekiler

- 12 ÖNSÖZ
- 14 GİRİŞ
- 53 MUKADDİME
- 59 BİRİNCİ BÖLÜM
- 59 İLMİN, ÂLİMLERİN, ÖĞRENME VE ÖĞRETMENİN FAZİLETİ
- 71 İKİNCİ BÖLÜM
- 71 ÖĞRETMENİN/ÂLİMİN TUTUM VE DAVRANIŞLARI (ÂDÂBİ)
- 71 A- KİŞİSEL TUTUM ve DAVRANIŞLARI ÂDÂBİ)
- 93 B- ÖĞRETMENİN DERSLE İLGİLİ TUTUM ve DAVRANIŞLARI (ÂDÂBİ)
- 113 C- ÖĞRETMENİN DERSTE ÖĞRENCİLERİNE KARŞI TUTUM ve DAVRANIŞLARI (ÂDÂBİ)
- 135 ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
- 135 ÖĞRENCİNİN TUTUM VE DAVRANIŞLARI (ÂDÂBİ)
- 135 A- ÖĞRENCİNİN KİŞİSEL TUTUM ve DAVRANIŞLARI (ÂDÂBİ)
- 149 B- ÖĞRENCİNİN, ÖĞRETMENİNE KARŞI TUTUM ve DAVRANIŞLARI (ÂDÂBİ)
- 175 C- ÖĞRENCİNİN DERSLERİNDE, DERS HALKASINDA ÖĞRETMEN ve ARKADAŞLARIYLA İLİŞKİSİNDEKİ TUTUM VE DAVRANIŞLARI (ÂDÂBİ)
- 195 DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
- 195 KİTAPLARA İLİŞKİN ÂDÂP
- 211 BEŞİNCİ BÖLÜM
- 211 MEDRESELERİN YURTLARINA İLİŞKİN ÂDÂP
- 226 NAŞİRİN DİPNOTLARDA KULLANDIĞI KAYNAKLAR

Önsöz

Eğitim-öğretim, dolayısıyla din eğitimi faaliyeti, insanla yaşıttır. Her peygamber ve ona inanan mümin, kendi dinini öğrenmeye ihtiyacı duyduğu gibi, başkalarına öğretmek de istemiştir. Bu, son derece doğal bir ihtiyaç olduğundan, bugün “din ve vicdan özgürlüğü” kavramı, bunları yapma özgürlüğünü de kapsamaktadır.

Hz. Peygamber, kendisinin özellikle muallim niteliğini öne çıkarmıştır: “Ben, ancak ve ancak muallim/öğretmen olarak gönderildim.” (İbn Mâce, Mukaddime, 17, No: 229. Ayrıca bk. Müslim, Talak 4.) Kendisini muallim olarak tanıtan Hz. Peygamber, tebliğ görevini tam bir eğitim-öğretim faaliyeti olarak yürütmüştür. İslâm’ın insanlar tarafından içtenlikle benimsenip hayata yansıtılmasının, hızla yayılmasının altında yatan en önemli nedenlerden biri, Hz. Peygamber’in dini tebliğ etme işini eğitim-öğretim etkinliği olarak yürütmesidir, denebilir.

Hz. Peygamber’i örnek edinen Müslümanlar da eğitime özel önem verdiler. İslâm tarihi içinde, eğitim hizmetleri, hem nitelik hem de nicelik bakımından gelişerek devam edip gitti. İlimde ve ırfanda Müslümanlar, çok kısa sürede dünyaya öncülük edecek duruma geldiler.

Eğitim-öğretim olgusu üzerine özellikle düşünmeye, bu konuda fikir ve bilgi üretmeye başlayan Müslüman bilginler, bu alana özgü müstakil eserler kaleme aldılar. Bu eserlerde, doğrudan pedagojik meseleler ele alındığı gibi, eğitimin ablâk boyutuna özellikle yer verildiği görülmektedir.

Bu yaklaşım, Müslümanların ilim anlayışlarıyla doğrudan ilgilidir. İslâm’da bilgi ve ilim, amaç değil, araçtır. İlim amel içindir. Müslüman birey, bilgiyle, ilimle kendini besleyerek geliştirecek, yetkinlik düzeyini yükseltecektir. Ancak bu sayede o, İslâm’ı doğru anlama, onun öğretisini özümseme, hayatını onun doğrultusunda inşa etme imkânını elde edecek; edep insanı olacaktır. İşte bu bireysel olgunlaşma süreci, eğitim faaliyetlerini de kapsamaktadır. Müslüman birey, eğitim öğretim faaliyetlerini de ablâkî değerler çerçevesinde yürütecektir. Bilginin, ilmin, güzel tutum ve davranışları kazanmak için elde edileceği zihniyeti, daha baştan eğitim-öğretim süreci içinde yerini almaktadır. Öğretmen, sadece bilgüldenirerek değil, yaşantısıyla da öğrencilerinin ablâkî erdemlerle buluşmasını kulavuzlamakla sorumlu tutulmaktadır.

Çevirisini sunduğumuz bu kitap, sözü edilen eserlerin önde gelenlerinden biridir. Kitabın adının kelime kelime çevirisi şudur: “Dinleyen ve Konuşana,

Âlim/Öğretmen ve Öğrencinin Edebi Konusunda Hatırlatma.” İsminden de anlaşılacağı gibi, bu kitapta eğitim-öğretim ablâkı, öğretmen ve öğrencinin takınacağı edep meselesi, İslâm eğitim geleneği çerçevesinde konu edinilmektedir. Genelde ablâk ve özelde de eğitim ablâkı konusunda, ciddi sorunların yaşandığı günümüzde, bu konular üzerinde yeniden düşünüp İslâm’ın ablâk öğretisini, eğitim ve bilim ablâkını çağımız insanıyla buluşturmaya acilen ihtiyaç duyulmaktadır. Elbette bunu yapabilmek için, geleneğimizi, tarihsel birikimimizi tanımak ön şarttır. Bu eserin dilimize çevrilmesiyle, böyle bir işlev gözetilmiştir.

Çevirinin ilk baskısı, “Öğretmen ve Öğrenci, Nitelikleri, Görevleri, Tutum ve Davranışları” adıyla 1992 yılında yayımlandı. İkinci baskısı ise, 1998 yılında, “İslâm Geleneğinde Öğretmen-Öğrenci, Eğitim-Öğretim Âdâbı” adıyla yapıldı. Özel bir alana ait olduğu için ancak belli bir okuyucu kitlesinin ilgisini çekeceği düşünülen bu kitabın mevcudunun kısa sürede bitmesi ve aranır durumda olması, sevindirici bir durumdur. Diyanet Vakfı İLK SAY Kurulu, yayımlamaya başladığı “Ablâk Klasikleri” arasında bu esere de yer verme kararı alınca, çeviri ve takdim yazısı yeniden gözden geçirildi. Kitabın bu defa Arapça metniyle birlikte basılması, farklı ihtiyaç ve beklentilere sahip okuyuculara da ulaşma imkânı sağlayacağı gibi, kendisinden faydalanma imkânını da artıracaktır. Beni asıl sevindirecek olan yönlerinden biri de alanın uzmanı okuyucularımızın metinle çeviriyi daha kolayca karşılaştırma imkânı bulacak olmalarıdır. Zira bunların, eleştirilerini lutfedip bize ulaştırarak katkıda bulunacaklarını, böylece öncelikle bize iyilik yapacaklarını ümit ediyorum.

Eserin “Ablâk Klasikleri” arasında yayımlanmasını kararlaştıran Diyanet Vakfı İLK SAY Kurulu başkan ve üyelerine, basımı için özveriyle çalışan başta Ömer Kara Bey olmak üzere bütün ilgililere teşekkür ediyorum.

20.02.2012

Prof. Dr. Muhammet Şevki Aydın